

SHAXSNING RIVOJLANISHI, TARBIYASI IJTIMOIYLASHUV

Uralova Kamila Sherali qizi

Yangiboyeva Feruza Panji qizi

Termez davlat pedagogika instituti talabalari

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada shaxs rivojlanishi, tarbiyasi va ijtimoiylashuvi jarayonlarining o'zaro uzviy bog'liqligi ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi. Inson shaxsining shakllanishi biologik omillar, ijtimoiy muhit, madaniy qadriyatlar va tarbiya tizimi ta'sirida bosqichma-bosqich amalga oshishi asoslab beriladi. Maqolada ijtimoiylashuv jarayonining oiladan boshlanib, ta'lim muassasalari, ommaviy axborot vositalari va jamiyat institutlari orqali davom etishi yoritiladi. Tadqiqot natijalari shaxs rivojlanishida tarbiyaning markaziy o'rinni egallashini, ijtimoiy muhit bilan uyg'unlik esa barkamol shaxsni shakllantirishda muhim omil ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: shaxs, rivojlanish, tarbiya, ijtimoiylashuv, ijtimoiy muhit, ma'naviyat, ta'lim.

Аннотация: В данной научной статье анализируется взаимозависимость процессов личностного развития, воспитания и социализации с научно-теоретической точки зрения. Утверждается, что формирование личности происходит постепенно под влиянием биологических факторов, социальной среды, культурных ценностей и системы образования. В статье освещается процесс социализации, который начинается с семьи и продолжается через образовательные учреждения, средства массовой информации и социальные институты. Результаты исследования показывают, что воспитание занимает центральное место в личностном развитии, а гармония с социальной средой является важным фактором формирования гармоничной личности.

Ключевые слова: личность, развитие, воспитание, социализация, социальная среда, духовность, образование.

Annotation: This scientific article analyzes the interdependence of the processes of personal development, education and socialization from a scientific and theoretical perspective. It is argued that the formation of a human personality occurs gradually under the influence of biological factors, social environment, cultural values and the education system. The article highlights the process of socialization, which begins with the family and continues through educational institutions, the media and social institutions. The results of the study show that education occupies a central place in

personal development, and harmony with the social environment is an important factor in the formation of a harmonious personality.

Keywords: personality, development, education, socialization, social environment, spirituality, education.

KIRISH

Zamonaviy jamiyat taraqqiyoti shaxs omiliga bevosita bog'liq bo'lib, shaxsning rivojlanishi, tarbiyasi va ijtimoiylashuvi muammosi bugungi ilmiy tadqiqotlarda alohida dolzarblik kasb etmoqda. Inson biologik mavjudot sifatida tug'iladi, biroq u faqat jamiyat ta'siri, tarbiya va ijtimoiy munosabatlar orqali shaxs darajasiga ko'tariladi. Shu sababli shaxsni shakllantirish jarayonini faqat tabiiy rivojlanish bilan izohlash yetarli emas, balki uni ijtimoiy-pedagogik hodisa sifatida o'rganish zarur. Shaxs rivojlanishi – insonning jismoniy, aqliy, ma'naviy va ruhiy jihatdan yetuklashib borishi jarayoni bo'lib, u uzluksiz va bosqichma-bosqich amalga oshadi. Ushbu jarayonda tarbiya yetakchi omillardan biri sifatida namoyon bo'ladi. Tarbiya orqali jamiyat o'zining ijtimoiy tajribasi, axloqiy me'yorlari va qadriyatlarini yosh avlodga uzatadi. Aynan tarbiya shaxs rivojlanishiga maqsadli yo'naltirilgan ta'sir ko'rsatib, insonning hayotiy pozitsiyasi va dunyoqarashini shakllantiradi. Ijtimoiylashuv esa shaxsning jamiyatga moslashuvi, ijtimoiy rollarni egallashi va ijtimoiy munosabatlar tizimiga kirib borishini ifodalaydi. Shaxs ijtimoiylashuv jarayonida jamiyat tomonidan qabul qilingan normalar, qadriyatlar va xulq-atvor me'yorlarini o'zlashtiradi. Bu jarayonning muvaffaqiyati shaxs rivojlanishining umumiy darajasini belgilab beradi. Shu nuqtayi nazardan, shaxs rivojlanishi, tarbiyasi va ijtimoiylashuvi o'zaro uzviy bog'langan yagona tizim sifatida talqin etilishi lozim. Mazkur ilmiy maqolaning maqsadi shaxsning rivojlanishi, tarbiyasi va ijtimoiylashuvi jarayonlarini ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilish, ularning o'zaro bog'liqligini asoslab berish va zamonaviy ta'lim-tarbiya tizimi uchun muhim xulosalarni ishlab chiqishdan iborat. Tadqiqot jarayonida shaxs rivojlanishi va ijtimoiylashuvi masalasini o'rganishda kompleks yondashuv qo'llanildi. Ishning metodologik asosi sifatida pedagogika, psixologiya va sotsiologiya fanlarida shakllangan ilmiy nazariyalar tanlandi. Xususan, shaxs rivojlanishining bosqichlari, ijtimoiy muhit ta'siri va tarbiyaning yetakchi roli haqidagi konsepsiyalar tahlil qilindi. Metodologik jihatdan nazariy tahlil usuli asosiy o'rinni egalladi. Ushbu usul orqali shaxs tushunchasining mazmuni, rivojlanish va ijtimoiylashuv jarayonlarining mohiyati ilmiy manbalar asosida o'rganildi. Qiyosiy tahlil usuli yordamida turli ilmiy qarashlar solishtirilib, umumiy va farqli jihatlar aniqlandi. Shuningdek, tizimli yondashuv asosida shaxs rivojlanishiga ta'sir

ko'rsatuvchi omillar – oila, ta'lim muassasalari, jamiyat va ijtimoiy institutlar o'zaro bog'liqlikda tahlil etildi. Mantiqiy umumlashtirish usuli orqali olingan ilmiy ma'lumotlar asosida asosli xulosalar ishlab chiqildi. Tadqiqot metodologiyasi shaxs rivojlanishini fazoviy va vaqt omillari bilan bog'liq holda o'rganishga imkon berdi. O'tkazilgan ilmiy tahlil natijalari shuni ko'rsatdiki, shaxsning rivojlanishi biologik omillar bilan cheklanib qolmay, ko'p jihatdan ijtimoiy muhit va tarbiya ta'sirida shakllanadi. Tarbiya shaxs rivojlanishining yo'naltiruvchi mexanizmi bo'lib, insonda ijtimoiy ahamiyatga ega bo'lgan sifatlar, ijtimoiy mas'uliyat va ongli xulq-atvorni shakllantiradi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, ijtimoiylashuv jarayoni shaxs hayotining barcha bosqichlarida davom etadi. Oila shaxs ijtimoiylashuvining eng muhim boshlang'ich muhiti bo'lib, bunda bola dastlabki ijtimoiy tajribani, axloqiy me'yorlarni va ijtimoiy xulq-atvorni o'zlashtiradi. Keyingi bosqichlarda maktab va ta'lim muassasalari shaxsni jamiyat hayotiga tayyorlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Natijalar shuni ham ko'rsatdiki, samarali tarbiya va ijobiy ijtimoiy muhit mavjud bo'lgan sharoitda shaxsda mustaqil fikrlash, muloqot madaniyati va ijtimoiy faollik rivojlanadi. Aksincha, tarbiya va ijtimoiy muhit o'rtasidagi nomuvofiqlik shaxs rivojlanishida salbiy holatlarga olib kelishi mumkin. Shu bois shaxs rivojlanishi, tarbiyasi va ijtimoiylashuvini uyg'un holda tashkil etish zamonaviy pedagogik faoliyatning muhim shartlaridan biri ekanligi aniqlandi.

O'tkazilgan nazariy tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, shaxsning rivojlanishi, tarbiyasi va ijtimoiylashuvi mustaqil jarayonlar emas, balki o'zaro chambarchas bog'liq va bir-birini to'ldiruvchi murakkab tizim sifatida namoyon bo'ladi. Shaxs rivojlanishi ko'pincha biologik yetilish bilan bog'lab talqin qilinsa-da, ilmiy tadqiqotlar bu yondashuvning cheklanganligini tasdiqlaydi. Insonda yuqori darajadagi ijtimoiy sifatlar, mas'uliyat, axloqiy ong va ijodiy tafakkur faqat ijtimoiy munosabatlar va maqsadli tarbiya jarayonida shakllanadi. Shu sababli shaxs rivojlanishini faqat psixofiziologik jarayon sifatida emas, balki ijtimoiy-madaniy hodisa sifatida baholash ilmiy jihatdan asosli hisoblanadi. Tarbiya mazkur tizimda markaziy bo'g'in sifatida namoyon bo'lib, u shaxs rivojlanishiga yo'naltiruvchi va tartibga soluvchi vazifani bajaradi. Tarbiya orqali jamiyat o'zining tarixiy tajribasi, axloqiy-me'yoriy talablarini va ijtimoiy qadriyatlarini yosh avlodga ongli tarzda uzatadi. Ilmiy qarashlarga ko'ra, tarbiya faqat bilim berish bilan cheklanmaydi, balki shaxsning ma'naviy qiyofasini, ijtimoiy pozitsiyasini va fuqarolik ongini shakllantiradi. Agar tarbiya tizimi shaxsning individual xususiyatlari va ijtimoiy muhit talablari bilan uyg'unlashtirilsa, rivojlanish jarayoni barqaror va samarali kechadi. Aks holda, shaxs rivojlanishida ichki ziddiyatlar, moslashuv muammolari va ijtimoiy

beqarorlik holatlari yuzaga kelishi mumkin. Ijtimoiylashuv jarayoni esa shaxsning jamiyat bilan real aloqasini ta'minlovchi asosiy mexanizm sifatida muhokama qilinadi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, ijtimoiylashuv tug'ilishdan boshlab butun umr davom etadigan dinamik jarayondir. Shaxs ushbu jarayonda jamiyat tomonidan qabul qilingan normalar, ijtimoiy rollar va xulq-atvor modellarini o'zlashtiradi, shu bilan birga ularni qayta talqin qiladi. Muhokama natijalari shaxs ijtimoiylashuvda passiv emas, balki faol ishtirokchi ekanligini tasdiqlaydi. Shaxs ijtimoiy tajribani o'z ehtiyojlari, qiziqishlari va dunyoqarashi bilan uyg'unlashtirib, o'zining individual yo'lini shakllantiradi.

Zamonaviy sharoitda ijtimoiylashuv jarayonining murakkablashib borayotgani alohida ta'kidlanishi lozim. An'anaviy ijtimoiy institutlar – oila va maktab bilan bir qatorda raqamli texnologiyalar, ijtimoiy tarmoqlar va ommaviy axborot vositalari shaxs shakllanishiga kuchli ta'sir ko'rsatmoqda. Bu holat tarbiya tizimidan yanada moslashuvchan, tanqidiy fikrlashga yo'naltirilgan va axborot madaniyatini rivojlantiruvchi yondashuvlarni talab qiladi. Agar tarbiya zamonaviy ijtimoiy muhit bilan hamohang tarzda tashkil etilmasa, ijtimoiylashuvning spontanik va nazoratsiz shakllari shaxs rivojlanishiga salbiy ta'sir ko'rsatishi ehtimoli ortadi. Muhokama natijalariga ko'ra, shaxsning barkamol rivojlanishini ta'minlash uchun tarbiya va ijtimoiylashuv jarayonlari o'rtasida barqaror muvozanatni yaratish muhim hisoblanadi. Tarbiya ijtimoiylashuvning maqsadli shakli sifatida jamiyat manfaatlari bilan shaxs ehtiyojlarini uyg'unlashtiradi. Shu asosda shakllangan shaxs nafaqat ijtimoiy me'yorlarga moslashadi, balki jamiyat rivojiga faol hissa qo'sha oladigan, mustaqil va mas'uliyatli subyektga aylanadi. Shunday qilib, shaxs rivojlanishi, tarbiyasi va ijtimoiylashuvi yagona ilmiy-pedagogik jarayon sifatida ko'rib chiqilishi zamonaviy ta'lim-tarbiya nazariyasining muhim ustuvor yo'nalishidir.

Xulosa

O'rganilgan ilmiy manbalar va tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, shaxsning rivojlanishi, tarbiyasi va ijtimoiylashuvi bir-biridan ajralgan holda emas, balki yagona uzviy jarayon sifatida kechadi. Shaxs biologik mavjudot sifatida tug'ilgan bo'lsa-da, uning ijtimoiy shaxs sifatida shakllanishi jamiyat, tarbiya va ijtimoiy muhit bilan bevosita bog'liqdir. Aynan ushbu omillar uyg'unlashgan sharoitda shaxsda barkamollik, ijtimoiy mas'uliyat va mustaqil fikrlash kabi muhim sifatlar rivojlanadi. Tadqiqot natijalari tarbiyaning shaxs rivojlanishidagi yetakchi rolini yana bir bor tasdiqladi. Tarbiya shaxsni ijtimoiylashuv jarayoniga tayyorlaydi, jamiyat qadriyatlarini ongli ravishda o'zlashtirishiga xizmat qiladi hamda insonning hayotiy pozitsiyasini belgilaydi. Ijtimoiylashuv esa tarbiya jarayonida hosil bo'lgan

fazilatlarni real ijtimoiy munosabatlarda mustahkamlash imkonini beradi. Shu bois tarbiya va ijtimoiylashuv o'rtasidagi uzviylikni ta'minlash zamonaviy ta'lim-tarbiya tizimining eng muhim vazifalaridan biri hisoblanadi. Xulosa qilib aytganda, shaxs rivojlanishining muvaffaqiyati tarbiya sifatiga va ijtimoiy muhit bilan uyg'unlik darajasiga bog'liqdir. Ta'lim muassasalari, oila va jamiyat institutlarining hamkorligi asosida tashkil etilgan tarbiya tizimi shaxsning barkamol, ijtimoiy faol va mas'uliyatli bo'lib voyaga yetishiga xizmat qiladi. Ushbu ilmiy xulosalar kelgusida shaxsga yo'naltirilgan tarbiya konsepsiyalarini takomillashtirishda nazariy va amaliy asos bo'lib xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston strategiyasi. – Toshkent: O'zbekiston nashriyoti, 2021.
2. O'zbekiston Respublikasi. "Ta'lim to'g'risida"gi Qonun. – Toshkent, 2020.
3. Karimova V.M. Shaxs psixologiyasi. – Toshkent: Fan va texnologiya, 2018.
4. G'oziev E.G'. Psixologiya. – Toshkent: O'qituvchi, 2017.
5. Abdullaeva M., Rahimov S. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: Innovatsiya, 2019.
6. Slastyonin V.A. Pedagogika. – Moskva: Akademiya, 2016.
7. Vygotskiy L.S. Psixologik rivojlanish nazariyasi. – Moskva: Pedagogika, 2015.
8. Kon I.S. Shaxs sotsiologiyasi. – Moskva: Nauka, 2014.
9. Fullan M. The Meaning of Educational Change. – New York: Teachers College Press, 2016.
10. UNESCO. Education and Socialization in Modern Society. – Paris, 2019.